

שוטרי בני ישראל

וַיִּכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁמוּ עֲלֵהֶם נִגְשֵׁי פְרַעֲה לְאֹמֶר מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֻקֵּם לְלַבֵּן כְּתָמוּל שְׁלֹשִׁים גַּם תָּמוּל גַּם הַיּוֹם: וַיִּבְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל פְּרַעֲה לְאֹמֶר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ: תִּבְנֶן אִין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבָנֵי אִמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מִכִּים וְחֻטָּאת עִמָּךְ: וַיֹּאמֶר נִרְפִים אַתֶּם נִרְפִים עַל כֵּן אַתֶּם אִמְרִים נִלְכָּה נִזְבַּחַה לָּהּ: וְעַתָּה לָכוּ עֲבָדוּ וְתִבְנֶן לֹא יִנְתֶן לָכֶם וְתִכְּנֶן לְבָנִים תִּתְּנוּ: וַיִּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶתֶם בְּרַע לְאֹמֶר לֹא תִגְרְעוּ מִלְּבַנְיָכֶם דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ: (שמות ה יד-ט).¹

וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן נְצִיבִים לְקִרְאָתְם בְּצִאתְם מֵאֶת פְּרַעֲה: וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יָרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הַבְּאִשְׁתֶּם אֶת רִיחְנוּ בְעֵינֵי פְרַעֲה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְתֵת חֶרֶב בְּיָדָם לְהִרְגָנוּ: וַיֹּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲדָנִי לָמָּה הִרְעַתָּה לָעַם הַזֶּה לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי: וַיֹּאמֶר אֶתְּנֵה לְדָבָר בְּשִׁמְךָ הִרְעָה לָעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ: (שמות שם כ-כג).²

אַתֶּם נְצִיבִים הַיּוֹם כְּלָכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשׁוֹטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: (דברים כט ט פרשת נציבים).³

ספרי במדבר פרשת נשא פסקא מה – הם נשיאי ישראל

"ויקריבו נשיאי ישראל", שומע אני שהיו הדיוטות ונתמנו? תלמוד לומר: "ראשי בית אבותם". ולא ראשי בית אבותם בלבד, אלא אף נשיאי שבטים - נשיאים בני נשיאים: "הם נשיאי המטות" - הן הן שהיו ממונים עליהם במצרים, שנאמר: "ויוכו שוטרי בני ישראל" (שמות ה יד).⁴

ספרי במדבר פרשת בעלותך פסקא צב – הם זקני הסנהדרין הראשון

"אשר ידעת כי הם זקני העם" - אתה צריך לידע אם ברורים הן לפני: "כי הם זקני העם", מלמד שאין אדם יושב בישיבה של מטה אלא א"כ יושב בישיבה של מעלה, עד שהבריות מרננות עליו ואומרות: איש פלוני כשר וחסיד ונאה להיות חכם.⁵ "ושוטריו", כמה שנאמר: "ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע לאמר" - אמר המקום: הואיל וראו עמהן בצער ההוא של מצרים, יבואו ויראו בריוח עמהן.⁶

¹ בתחילת פרק ה בספר שמות באים משה ואהרן בפעם הראשונה אל פרעה בדרישה "פשוטה": "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיִּחַגְּרוּ לִי בַמִּדְבָּר". פרעה מסרב: "מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעַ בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח" ומכביד את עולו על בני ישראל: "תִּכְבַּד הָעֶבְדָּה עַל הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲשׂוּ בָּהּ וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי שִׁקְרָה", וההמשך, תוך דילוג על כמה פסוקים, הוא בקטע שמובא לעיל, בו נזכרים שוטרי בני ישראל כעומדים בתווך, בין פרעה והנוגשים המצריים ובין העם, בין הפטיש והסדן, כאשר גם משה ואהרן בתמונה. מי הם שוטרי בני ישראל ומה חלקם בכל סיפור שעבוד מצרים? ומה פשר הפסוק האחרון: "וַיִּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶתֶם בְּרַע לְאֹמֶר לֹא תִגְרְעוּ מִלְּבַנְיָכֶם דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ". חשוב תחילה לקרוא את פרק ה במלואו.

² הכבדת עול פרעה 'מתגלגלת' אל משה ואהרן בטענה קשה שבשליחותם לא רק שלא הצילו את העם, אלא גרמו להכבדת עול השעבוד הקשה בלאו הכי. ומשה פונה לקב"ה בדברים לכאורה קשים ביותר. שימו לב למילה "רע" שמופיעה פעמיים בדברי משה לקב"ה ונזכרת גם בסוף הקטע הקודם. על דברים קשים אלה של משה לקב"ה כבר הרחבנו בדברינו [אותם הנתונים תחת הבניין](#) בפרשה זו. כאן נתמקד בנושא שוטרי בני ישראל, אך לפני שנצלול למדרשים נזכיר שוב שחשוב מאד לקרוא את פרק ה במלואו.

³ עוד אזכור של שוטרים כלוקחים חלק באירוע בתולדות העם ובהקשר עם "ישראל", מצוי בכינוס זה של משה את העם ערב פטירתו והכניסה לארץ ("שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" בדברים טז יח הוא ציווי לדורות ולא אירוע). אזכור דומה מצוי בספר יהושע פעמיים. בקיום מעמד - ברית הר גריזים והר עיבל, ככתוב ביהושע ח לג: "וְכָל יִשְׂרָאֵל וְזָקְנָיו וְשֹׁטְרֵי וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לְאֶרֶן נֶגֶד הַכְּהֹנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' כְּגַר כְּאֶזְרַח חֲצִיו אֶל מוֹל הַר גְּרִזִים וְהַחֲצִיו אֶל מוֹל הַר עֵיבָל כְּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד ה' לְבָרֵךְ אֶת הָעָם יִשְׂרָאֵל בְּרֵאשִׁינָה". וכן בעת שיהושע נפרד מהעם בסוף ימיו, דוגמת מה שעשה משה, ככתוב ביהושע כד א: "וַיֵּאָסֶף יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׂכֵמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְרָאשֵׁי וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיִּתְּיָצְבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים".

⁴ כך גם בנוסח במדבר רבה יב טז שמוסיף גם את הנשיאים שבמפקד העם בתחילת פרשת במדבר ובדגלים, היינו מסע המחנות: "ויקריבו נשיאי ישראל - שומע אני שהיו הדיוטות ונתמנו? תלמוד לומר: ראשי בית אבותם. ולא ראשי בית אבות, אלא אף נשיאי שבט: הם נשיאי המטות - נשיאים בני נשיאים, הם נשיאי המטות הם שהיו ממונים עליהם במצרים: ויכו שטרי בני ישראל וגו', הם העומדים על הפקודים על מנין הדגלים כמה דתימא (במדבר א) ואתכם יהיו איש איש למטה וגו'". סוף דבר, מי הם שהתמנו לנשיאי ישראל במנין הפקודים, בדגלים ובמסעות, בהתוודעויות עם משה (במדבר י ג) ובקרבנות הנשיאים במשכן - שוטרי בני ישראל שהיו בשעבוד מצרים.

⁵ קטע אחרון זה נראה להסביר כך: מי הוא שראוי לשבת "בישיבה של מטה", היינו בבית דין של בני אדם ובכללם הסנהדרין? מי שכבר נבחר לשבת "בישיבה של מעלה", היינו נמצא ראוי בידי שמים. ואיך נדע זאת? כאשר הציבור הרחב משבח אותו ואומר עליו: "איש פלוני כשר וחסיד ונאה להיות חכם". יש כאן מקור לאמירה "קול המון כקול שדי" (שלקוחה מאומות העולם), וחיבור טוב לפסוק: "ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם" (משלי ג ד) וכוחו של הציבור במינויים. אבל בנושא שלנו, מקבלת אמירה זו עוצמה נוספת בהקשר של מינוי שוטרי ישראל לראשי הסנהדרין כפי שהמדרש ממשיך ומפתח.

⁶ שידעו השוטרים לראות בצער העם. ראו גם ספרי זוטא (הורוביץ) במדבר יא טז פרשת בעלותך: "וכי צריך הקב"ה לומר למשה: אשר ידעת? והלא גלוי לפניו מי שהוא ראוי לגדולה. אלא מלמד שכל זקן שחלק לו ראש הדור כבוד, מן השמים הסכימו על ידו.

במדבר רבה טו כ פרשת בהעלותך – בזכות מסירות נפש

"אֲסַפֶּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְכוּ' " (במדבר יא טז) - וכי לא היו זקנים לשעבר? והלא כבר נאמר במצרים: "לך ואספת את זקני ישראל" (שמות ג טו)! אלא מפני מה אמר לו הקב"ה למשה: "אספה לי שבעים איש?" ללמדך שבשעה שאמר פרעה: "הבה נתחכמה לו ... ויבן ערי מסכנות לפרעה" (שם א י-יא), קִבַּץ את כל ישראל ואמר להם: בבקשה מכם עשו עמי היום בטובה, היינו דכתיב: "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך" - בפה רך. נטל סל ומגריפה, מי היה רואה את פרעה נוטל סל ומגריפה ועושה בלבנים ולא היה עושה? מיד הלכו כל ישראל בזריזות ועשו עמו בכל כוחם, לפי שהיו בעלי כח וגבורים. כיון שחשכה, העמיד עליהם נוגשים ואמר להם: חשבו את הלבנים. מיד עמדו ומנו אותם ואמר להם: כזה אתם מעמידים בכל יום ויום.⁷

מינה את הנוגשים של מצרים על השוטרים של ישראל, והשוטרים התמנו על יתר העם.⁸ וכשאמר להם: "לא תוסיפון לתת תבן לעם" (שם ה ז),⁹ היו באים הנוגשים ומונים את הלבנים ונמצאו חסרות. היו מכים הנוגשים את השוטרים, שנאמר: "וַיִּכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם יד). והיו השוטרים מוכים על יתר העם, ולא היו מוסרים אותן בידי הנוגשים ואומרים: מוטב לנו ללקות ואל יכשלו יתר העם. לפיכך, כשאמר הקב"ה: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל", אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, איני יודע מי ראוי ומי אינו ראוי! אמר לו: "אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריהם" - אותם הזקנים והשוטרים, שהיו מוסרים עצמם ללקות עליהם במצרים במתכונת הלבנים, יבואו וייטלו בגדולה הזו. לפיכך הוא אומר: "אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריהם".¹⁰ ולפי שמסרו עצמם ללקות על הצבור, לפיכך: "ונשאו אתך במשא העם" (שם יא יז) - ללמדך שהשוים הקב"ה למשה. מכאן אתה למד, שכל מי שמוסר עצמו על ישראל, זוכה לכבוד ולגדולה ולרוח הקדש. לכך כתיב: "אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריהם" - מי הם? אותם שכתוב בהם: "ויכו שוטרי בני ישראל".¹¹

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר דף קב עמוד א – כבר מורגלים להיות מוכים

"ושוטריהם" - אלו שנאמר בהם: "ויכו שוטרי בני ישראל" (שמות ה). אמר הקב"ה: הואיל וראו עצמן בצער של מצרים, יבואו ויראו בריוח ובכבוד, שנאמר: "ולקחת אותם אל אהל מועד".¹² קחם בדברים, אמור להם. דברי שבח: אשריכם שנתמניתם. ועוד חזור ואמור להם: הֲיִי יודעין שישראל סורבנין וטורחנין. אלא על מנת כן שתהו

שכן הבריות משיבין ואומרים: כשר הוא איש פלוני וחסיד ונאה ליקרא חכם. ולמה אמר לו: ושוטריהם? לפי שנאמר: ויכו שוטרי בני ישראל (שמות ה יד) - אמר לו: כשם שראו עמהן בצער שבמצרים ומסרו עצמם עמהם ולקו בעבורם, יבואו ויראו עמהן ברווח שראו, וינהגו עליהם בסדרה וגדולה". "רווח שראו" הוא הרווחה שנראית כעת בעם לאחר הגאולה ממצרים, ו"סדרה" היא כמו בן "סדרה" - סמ"ך ושין שמאלית מתחלפים. החידוש של ספרי זוטא הוא בחזרה על השאלה: "ולמה אמר ושוטריהם"? הרי כבר אמר הקב"ה למשה: "אתה ידעת". האם היה צריך להזכיר למשה מי הם האנשים שהיו עם עם ישראל בשעבוד הקשה ועמדו בין פטיש פרעה לסדן העם המשועבד? בין כך ובין כך, ראו דברינו [קול אחד וקולות רבים](#) על מינוי הזקנים בפרשת בהעלותך.

⁷ מפה-רך לפרך. מקבלת בני יעקב בשמחה למצרים בפרשת ויגש, בראשית מז ו: "אַרְצָךְ מִצְרַיִם לִפְנֵיךָ הוּא בְמִיטְבֵּי הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲבִיךָ וְאֵת אֲחִיךָ יִשְׁבּוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן וְאִם יָדַעְתָּ וְיָשׁ בָּם אֲנֹשִׁי חֵיל וְשִׁמְתָם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל אֲשֶׁר לִי", לשעבוד והתעמרות: "וַיִּשְׁמְרוּ עֲלָיו שָׂרֵי מִסֵּים לְמַעַן לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם ... וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחָמֶר וּבְלִבָּנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשָׂדֶה אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בְהֶם בְּפֶרֶךְ". איך עושים זאת? - "הבה נתחכמה לו". ראו מקור דרשה זו בשמות רבה ה יח שבוחר להזכיר אותה דווקא בפרק ה בעת הכבדת השעבוד ומכנה אותה "גזירה רביעית". ועל הסל והמגריפה כסמל לשעבוד ראו דברינו [לבנת הספיר](#) בפרשת משפטים.

⁸ האם בין הנוגשים והשוטרים ו"יתר העם", יש גם קבוצה נוספת? התשובה - בהמשך.

⁹ לאחר הפגישה הראשונה של משה ואהרן, ראו הערה 1.

¹⁰ כבר ראינו לעיל דרשות על "אשר ידעת" לעיל - "צריך אתה לדעת", "גלוי לפניו מי שהוא ראוי לגדולה". אך כאן אומר משה: איני יודע מי ראוי ומי אינו ראוי! ולפיכך "אשר ידעת" נשמע כמעין תוכחה: אינך יודע משה מי ראוי לשאת איתך ביחד במשא העם (אחרי שאמרת "לא אוכל לבדי לשאת את משא העם הזה")? "צריך אתה לדעת"! אך מהיכן? משנותיו של משה בבית פרעה? משנותיו במדין? לא, מאותה יציאה קצרה "[ויצא אל אחיו וירא בסבלותם](#)" (דברינו בפרשה זו). מאותה יציאה בה ראית איש מצרי (נוגש) מכה איש עברי (שוטר ישראלי), צריך אתה משה לדעת מי ראוי כעת לשאת אתך במשא העם - מי שכבר נשא בעבר.

¹¹ כך גם במדרשי תנחומא בפרשת בהעלותך (תנחומא בובר סימן כג, תנחומא הרגיל סימן יג) שמביאים דרשה זו באותה לשון בדיוק (מדרש במדבר רבה בחציו השני הוא מדרש תנחומא, ראו סקירה על מדרש [במדבר רבה](#) באתר מחלקי המים). ופירוש רש"י בשמות ה יד מעצים את מסירות נפשם של שוטרי בני ישראל שניסו להשלים את מתכונת הלבנים היומית, כאשר בני ישראל העבדים לא סיימו את המסכה, ולקו גם על זה. ראו פירושו: "ויכו שטרי בני ישראל - השוטרים ישראליים היו וחסים על חבריהם מלדחקם, וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים, והיה חסר מן הסכום, היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה, לפיכך זכו אותם שוטרים להיות סנהדרין". אולי מסירות נפש גדולה זו, שמשעה כעת נחשף אליה, היא שהביאה אותו לקבול לפני הקב"ה בפסוקים המסיימים את הפרשה: "וַיִּשְׁבּוּ מִשָּׁה אֶל ה' וַיֹּאמְרוּ אֲדֹנָי לְמָה הִרְעִיתָהּ לְעַם הַזֶּה לְמָה זֶה שְׁלַחְתָּנִי: וּמֵאֵז בְּאֵתִי אֶל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לְעַם הַזֶּה וְהֵצֵל לֹא הֵצֵלְתָּ אֶת עַמְּךָ" - דברים קשים שעליהם גם מסר משה את נפשו, עפ"י המדרש, שמכאן נגזרה עליו הגזירה שלא להיכנס לארץ. ראו מדרש שמות רבה ה כב, מובא בדברינו [אותם הנתונים תחת הבניין](#) בפרשה זו.

¹² עד כאן בדומה לדרשות שכבר ראינו, אלא שדרשן מאוחר זה, שמן הסתם הכיר את מדרשי התנאים בספרי לעיל, ממשיך את הפסוק ומתעכב על מוטיב הלקיחה. ראו הפסוק המלא שם: "וַיֹּאמְרוּ ה' אֵל מִשָּׁה אֲסַפֶּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זְקֵנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרֵיהֶם וְלִקְחָתָם אִתָּם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְבוּ שָׁם עִמָּךְ".

מקבלין עליכם, שיהו מקללים אתכם וסוקלין אתכם באבנים. כמה שהתניתי עמך התנה עמהן. "והתיצבו שם עמך" - שתכניסם עמך ויהיו ישראל נוהגים בהם כבוד.¹³

שמות רבה ה כ-כא פרשת שמות – טוענים כלפי משה ואהרן?

"ויוכו שוטרי בני ישראל", מכאן אתה למד שהיו כשרים ומסרו עצמן על ישראל וסבלו מכות כדי להקל מעליהם, ולפיכך זכו לרוח הקודש, שנאמר: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגוי". אמר הקב"ה הם לקו עליהם לפיכך יזכו לרוח הקודש ונתמנו נביאים עליהם.

"ויבואו שוטרי בני ישראל ויצעקו אל פרעה לאמר... תבן אין נתן לעבדיך... והנה עבדיך מוכים וחטאת עמך... ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע לאמר... ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה" (שמות ה טו-כ).¹⁴

- אחר ששה חדשים נגלה הקב"ה על משה במדין ואמר לו: "לך שוב מצרים".¹⁵ בא משה ממדין ואהרן ממצרים, ופגעו בהן שוטרי ישראל כשהיו יוצאים מלפני פרעה. מהו "נצבים"? אמרו רבותינו: דתן ואבירם היו עמהן, שכתוב בהם: "ודתן ואבירם יצאו נצבים" (במדבר טז כז) - התחילו מחרפים ומגדפים כלפי משה ואהרן.¹⁶ "וויאמרו אליהם ירא ה' עליכם וישפוט" (ה כא) - אם באמת באתם משמו של הקב"ה, ישפוט בינינו ובין פרעה. ואם מעצמכם באתם, ישפוט ה' בינינו וביניכם. "אשר הבאשתם את ריחוני" - ר' יוחנן אמר: מן המכות שהיו מכים אותם היה ריחן מביאש. ור' שמעון בן לקיש אמר: מאותם שהיו משקועים בבנין והיו מתים וריחם מביאש.¹⁷ ור' חייא בן אבא אמר: משל לנבלה שהיתה נתונה בזוית ועפר מכוסה עליה ואין ריחה עולה. ובא אחר וגילה אותה והלך ריחה. כך אמרו ישראל למשה: משה, ריח היה ביד מצרים שאנחנו עתידים ליגאל ובאתם ועכרתם אותו.¹⁸

¹³ בני ישראל מצווים לנהוג כבוד בשוטרים שמסרו נפשם עליהם במצרים (אולי מקצתם גם נטרו להם טינה כי ראו בהם נציגי השלטון ולא זכרו שהיו נתונים בין הפטיש לסדן). אבל לשוטרים, הם כעת חברי הסנהדרין הראשון שזכו גם למקצת נבואתו של משה, מזכיר משה (בתזכורת מהקב"ה), שאין מינוי זה רק "ריווח וכבוד", אלא נשיאת עול בשנית. ראו הפסוק הצמוד שם: "וְיָרְדְּתִי וְדַבַּרְתִּי עִמָּךְ שָׁם וְאַצְלִיתִי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשָׁמַתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אֹתְךָ בְּמִשְׁאֵ הָעָם וְלֹא תִשָּׂא אֹתָהּ לְבָדְךָ". במצרים הייתם מוכים ע"י פרעה, כעת כזקני העם ושוטרים, תהיו מוכים, מקוללים ומסוקלים, ע"י עם ישראל הידוע בטרונותיו ותלונותיו הרבות. מה שנאמר למשה בתחילת שליחותו: "בְּנֵי סֶרְבְּנִים הֵם, רְגֹזִים הֵם, טְרַחֲנִים הֵם. עַל מִנַּת כֵּן תִּהְיוּ מְקַבְּלִים עֲלֵיכֶם, שִׁיְהוּ מְקַלְלִים אֶתְכֶם, שִׁיְהוּ מְסַקְלִים אֶתְכֶם בְּאֲבָנִים" (שמות רבה ז ג), מעביר כעת משה לזקני הסנהדרין - הם שוטרי בני ישראל. (והם אולי עונים לו: את זה אנחנו מכירים משה עוד ממצרים כשאתה גדלת בבית המלוכה ורעית את צאן יתרו). ראו דברינו [בני סרבנים הם](#) בפרשה זו. ורבן גמליאל אומר לשני תלמידי חכמים שמינה לתפקיד: "כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם!" (גמרא הוריות י ע"א, בדברינו [שררה בפרשת קרח](#), ראו גם [שררה על הציבור](#) בפרשת שמיני).

¹⁴ ציטוט פסוקים טו-כ כאן נראה ברצף אחד, אך איננו מעיד בהכרח על כך שהדרשן רואה אותם כרצף ענייני. ראו הפרדה שעשינו בציטוט הפסוקים בראש הדף (בשיטת רש"י שלהלן). יש פנים לכאן ולכאן.

¹⁵ כאן מתחיל עניין חדש ולא בכדי התחלנו פסקה חדשה במדרש. מה פשר שישה חודשים אלה? ראו בסימן יט בשמות רבה שם: "ויצאו נוגשי העם ושוטרי ויאמרו אל העם... אתם קחו לכם תבן - כיון שגזר כן, הלך משה למדין ועשה ששה חדשים ואהרן היה יושב במצרים. ואותה שעה החזיר משה אשתו ובניו למדין". לאחר שפרעה משלח את משה ואהרן מעל פניו ומכביד את עולו על בני ישראל, חוזר משה למדין למשך שישה חודשים. מה שאגב מסביר את הבאת ציפורה למשה בתחילת פרשת יתרו ומפרש את האמירה למשה בשמות ד יט: "לך שוב מצרים" (ושלא כפשט הפסוקים). לפסק זמן זה נדרש גם רמב"ן בפירושו לשמות ה כב, ראו פירושו במקור שם. ראו עוד במדרשים (פסיקתא דרב כהנא החודש הזה לכם, שיר השירים רבה פרשה ב על הפסוק "דומה דודי לצבי" ועוד רבים) שהפסקה זו בתהליך הגאולה והסתלקותו של משה, הם הבסיס לאמונה שגם הגאולה לעתיד תהיה בגילוי וכיסוי: "מה גואל הראשון נראה ונכסה וחוזר ונראה, כך גואל האחרון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם".

¹⁶ במי פוגעים משה ואהרן בחזרתם לבית פרעה בשנית? בשוטרי ישראל ובהם גם דתן ואבירם הידועים לנו מפרשת קרח: "משה ואהרן באו לפלטיא של פרעה והשוטרין יצאו ופגעו אלו באלו" (שכל טוב שמות ה כ). ומה עושים השוטרים? מחרפים ומגדפים את משה ואהרן. האם השתנתה התמונה? האם הגיעו שוטרי בני ישראל עד נקודת שבר? ומה הם עשו אצל פרעה? נראה שבכל מקרה, הייתה להם אוזן קשבת אצלו ויכלו לבוא ולהיכנס בארמונו.

¹⁷ ראו גמרא סנהדרין קיא ע"א: "תניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים, מצאתי זקן אחד, ואמר לי: בוא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך: מהם טבעו בים, מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בבנין". ובילקוט שמעוני תורה פרשת בשלח רמז רמג: "א"ר יהושע בן לוי: כיון שראה מיכאל ששרי האומות מלמדין סניגוריא על מצרים רמז לגבריאל וטס למצרים טיסה אחת ושמת לבנה עם טיטה ותינוק אחד מה ששקעוהו בבנין. עמד לו לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבש"ע בזה ענין שעבדו בניך". ותרומם יונתן בן עוזיאל על הפסוק בשמות כ י, מביא את הסיפור המצמרר על הנערה שהפילה ושקעו המצרים את עובְּרָה בעשיית הלבנים!

¹⁸ משל הנבלה והריח של ר' חייא הוא משל חריף למדי, ויש להבינו. השוואת הציפיה לגאולה לנבלה קצת מקוממת - אולי כך היא בעיני המצרים. אבל נראה שכוונת ר' חייא, על בסיס מציאות שהוא וקהל שומעיו הכירו היטב, היא הרעיון של הסתרת דבר שאינו רצוי על מנת שלא יתן ריחו ובא אחד והסיר את הכיסוי והחל לרעה בכל עו. המצרים חשדו כל הזמן בבני ישראל שהם שואפים להשתחרר מעולם "ריח היה ביד מצרים שאנחנו עתידים ליגאל", אלא שבני ישראל הקפידו להניח שאיפות גאולה אלה בצד ולכסות עליהן, שמא יכבד עליהם השעבוד. והגאולה? היא תבוא בזמנה כפי שהבטיח להם יוסי: "וְיִאֲלֹהִים פֶּקֶד וְפֶקֶד אֶתְכֶם וְהִעֲלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת וכו'" (בראשית נ כד). ראו שיר השירים רבה פרשה ב "קול דודי הנה זה בא" שמשה בא לבני ישראל עם בשורת הגאולה והם עושים את החשבון שטרם מלאו ארבע מאות השנה שנאמרו לאברהם בברית בין הבתרים. בני ישראל אולי גם האמינו שהגאולה תהיה במהלך ניסי אחד שלא יאפשר למצרים להכביד על בני ישראל את השעבוד. באים משה ואהרן

"לתת חרב בידם להרגנו" - א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום: אמרו לו למשה: למה אנו דומים? לשה שבא הזאב ליטול אותה, רץ הרועה אחריו להצילו מפי הזאב. בין הרועה ובין הזאב נבקעת השה. כך אמרו ישראל: משה מבינד לבין פרעה אנו מתים.¹⁹

שכל טוב (בובר) שמות ה טו-טז - טוענים כלפי פרעה בהיגיון

"ויבואו שוטרי בני ישראל ויצעקו אל פרעה לאמר". מהו "לאמר"? אלא מלמד שהיו שם דברים אחרים.²⁰ אמרו: לא קנינתו לא בחרבך ולא בקשתך ולא בכסף ולא בזהב, אלא מעצמינו ירדנו לארצך,²¹ ומאותו זמן עד עכשיו עבדיך אנחנו, והואיל ואנו עבדיך: "למה תעשה כה לעבדיך" - כלום יש אדון הורג את עבדו?²²

רש"י שמות ה יט-כ פרשת שמות – הטוענים כנגד משה לא היו השוטרים

"ויראו שוטרי בני ישראל" - את חבריהם הנרדים על ידם: "ברע" - ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו'.²³

ומסירים את העפר מעל הנבלה ומזרזים את הגאולה והנה אין היא ניסית וכמכת הברק, אלא תהליך ארוך וקשה. (משה חוזר למדין לשישה חודשים!). ואחרי כל זאת, אפשר שאין כאן השוואה מדוקדקת של המשל מול הנמשל, אלא רעיון כללי בלבד. ושואבי המים מוזמנים להציע הסברים משלהם למשל של ר' חייא.

¹⁹ משל ר' יהודה הלוי ב"ר שלום רך ומובן יותר, אבל גם הוא מבטא זעקה קשה של שוטרי בני ישראל: בין משה ובין פרעה - אנחנו מתים. כדבריהם במקרא: "ירא ה' עליכם וישפוט", ובדרשה: "אם באמת באתם משמו של הקב"ה, ישפוט בינינו ובין פרעה. ואם מעצמכם באתם, ישפוט ה' בינינו וביניכם". וחוזרת השאלה: מה פשר שינוי דרמטי זה במדרש, מהלל ושבח לשוטרי ישראל הכשרים שנסרו עצמן על ישראל ולפיכך זכו לרוח הקודש, למי שפוגעים תרתי משמע במשה ואהרון, עומדים "נצבים" כנגדם, וטוענים כלפיהם טענות קשות ביותר?! או נשאל הפוך בקריאת המדרש מלמטה למעלה, האם מי שדרש את צעקת השוטרים וזעקתם כלפי משה ואהרון בשלושת הקטעים האחרונים - מריח הנבלה ועד השה הבקועה - הוא גם שדרש את הדרשה החיובית בשבחם שבתחילת הדרשה? אפשר לומר בפשטות שלפנינו דרשות חלוקות שמאן דהוא חברן יחדיו (לאותו סימן כ והמשכו בסימן כא בשמות רבה). אך אם לא יד הדרשן כאן, יד העורך בוודאי והדברים צריכים עיון. נוכל אולי לומר כך: אין סתירה ואין ניגוד. אותם שוטרים כשרים וצדיקים שסבלו בסבל בעם, הם שגם קובלים כלפי משה ואהרון. הכל בשל צערם של ישראל. התפרצותם של שוטרי בני ישראל כנגד משה ואהרון (תוך עירוב עקיף של הקב"ה) בא מכאב גדול; וכאב זה הוא שמזכה אותם להיות נשיאים ומנהיגים, חברי הסנהדרין הראשון בתולדות עם ישראל ומקבלי נבואה ורוח הקודש. אין סתירה! הכל אחד הוא. ואדרבא, בעקבות השוטרים צועד משה כאשר הוא פונה לקב"ה בזעקה וטרוניה קשה בפסוקים החותמים את הפרשה: " ... למה הרעתה לעם הזה למה לא תשליחני? וימאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה להציל את עמך". ובעקבות המקרא גם המדרש שממשיך בסימן כב לעימות הגדול של משה עם הקב"ה: " ... באותה שעה בא משה והשיב דברים לפני הקב"ה אמר לו: למה הרעות לעם הזה ... העם הזה מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו ... ואם תאמר: מה איכפת לי, אם כן למה זה שלחתי ... ר' ישמעאל אומר: והצל לא הצלת ודאי. ר' עקיבא אומר: יודע אני שאתה עתיד להצילם, אלא מה איכפת לך באותן הנתונים תחת הבנין. באותה שעה בקשה מדת הדין לפגוע במשה, וכיון שראה הקב"ה שבשביל ישראל הוא אומר לא פגעה בו מדת הדין". ראו דרשה נפלאה זו במקור ודברינו אותם הנתונים תחת הבנין. כאן רק הצענו שזעקת משה באה בעקבות זעקת שוטרי בני ישראל. ואם הוא אכן זה להיות ראש הסנהדרין, הם זכו להיות חברים בו. והוא וגם הם לא זכו להיכנס לארץ, כפי שדורם לא זכה. זה המחיר שמנהיגי אמת נוטלים על עצמם בהזדהות עם צערו וכאבו של דורם, עד עימות 'כלפי שמיא'. ראו בהקשר זה מדרש במדבר רבה יט יג על הרועה שנשבתה צאנו - מדוע לא נכנס משה לארץ (בדברינו כי לא תעבור את הירד הזה).

²⁰ היה שם דיבור נוסף שהתורה מכסה. מחד גיסא, שוטרי בני ישראל טוענים כנגד משה ואהרון; ומאידך גיסא, מתברר שיש להם "דיבור" לפני פרעה. ראו בהקשר זה פירוש רמב"ן שמות ה כב: "ויתכן שהיו בזה המעשה שספר הכתוב ימים רבים. כי כאשר הוכו שוטרי בני ישראל עמדו ימים עד שדברו עם פרעה עצמו, ואמרו לו: למה תעשה כה לעבדיך (פסוק טו). כי אין ברשות כל אדם לבא בהיכל מלך פנימה ולדבר אליו פנים בפנים, אף כי שוטרי העם הנבאשים בעיניו. והנה סבלו עמלם ולחצם ימים רבים והיו באים עד לפני שער המלך עד שנשמעה צעקתם לפני המלך וצוה שיבאו לפניו וידברו עמו". ורק אחרי כן לפי פירושו שם: "שב משה אל ה' ואמר למה הרעותה, אחרי ימים מעת שפגעו בו השוטרים". האם דיבור אחד משלים את השני?

²¹ ואפילו התקבלנו בברכה ע"י קודמך. ראו הערה 7 לעיל.

²² ובדומה לכך עצת משה לפרעה להתקין לעבדיו יום מנוחה שבועי, אחרי שיצא מבית המלכות וראה כיצד עבודת הפרך שוחקת את האנשים. ראו בשמות רבה א כח: " ... מי שיש לו עבד, אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת! ואלו הם עבדיך, אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע, הם מתים. אמר לו: לך ועשה להן כמו שתאמר. הלך משה ותקן להם את יום השבת לנוח" - ראו בדברינו ויצא אל אחיו וירא בסבלותם בפרשה זו וכן מי ומתי נתן לנו את השבת בפרשת בשלח. ראו עוד איך מדרש שיר השירים רבה (פרשה ב) מקשר בין דברי שוטרי בני ישראל לפרעה ובין השבועות שהשביע הקב"ה את ישראל ואת אומות העולם - בין גאולת מצרים ובין הגאולה לעתיד לבוא: "רבי יוסי בר חנינא אמר: שתי שבועות יש כאן: אחת לישראל ואחת לאומות העולם. נשבע לישראל שלא ימרדו עול המלכות, ונשבע למלכות שלא יקשו עול על ישראל, שאם מקשים עול על ישראל הן גורמים לקץ לבא שלא בעונתו ... רבי אבהו בשם ר' תנחום אמר: מה שוטרי ישראל אומרים לפרעה: תבן אין נתן לעבדיך וגו' וחטאת עמך - את חטי על עמך ואת חטי על אומתך, ואת גורם לעצמך שתסתלק המלכות ממך ותנתן לאומה אחרת". (בעניין השבועות ראו בהמשך שם שיטת ר' חלבו שיש ארבע שבועות, ובגמרא כתובות קיא ע"א בשם רבי יוסי ברבי חנינא - שלוש שבועות). לעניינינו, שוטרי בני ישראל שהיו במגע עם פרעה ושירי יותר ממה (ואהרון), סובלים בכניעה ובחירוק שיניים ובה בעת פונים אל פרעה בטיעונים הגיוניים. אולי גם מסיבה זו נבחרו לנשיאים וזקני הסנהדרין.

²³ שוטרי ישראל הם "ברעה" ובצרה מתוך הזדהות עם סבלם, צרתם ורעתם של אחיהם העובדים בפרך. כך כבר מצאנו במדרש ספרי לעיל וכך מפרש גם אבן עזרא בפירוש הקצר על הפסוק: "ויראו שוטרי בני ישראל אותם - פירושו נפשם ועצמם, כשהוא מביא דוגמאות לשוניות נוספות ש"אותם" הוא "עצמם". ורש"י עצמו בפירושו לפסוק יד (צוטט כבר בהערה 11 לעיל) מדגיש את חסידותם של השוטרים שהיו מוכים כי: "היו חסים על חבריהם מלדחקם, וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים, והיה חסר מן הסכום, היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה". אבל כל זה, לשיטת רש"י נכון רק בפסוק יט.

"ויפגעו את משה ואהרן ... ירא ה' עליכם וישפוט וכו' - אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו'. ורבותינו דרשו: כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו, שנאמר בהם יצאו נצבים.²⁴

שמות רבה ה טז פרשת שמות – שבט לוי לא היה בשעבוד

"ויאמר אליהם מלך מצרים למה משה ואהרן וכו' - מהו "למה"? אמר להם: אתם למה ודבריכם למה? – "לכו לסבלותיכם". א"ר יהושע בן לוי: שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך. אמר להם פרעה: בשביל שאתם פנויים אתם אומרים: "נלכה ונזבחה לאלהינו!" – "לכו לסבלותיכם".²⁵

שמות רבה א כח פרשת שמות – סיפורה של שלומית בת דברי

"וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו" (שמות ב ד) - מה ראה? א"ר הונא בשם בר קפרא: בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים: אחד שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא נמצא בהם אחד פרוץ בערוה. ומנין שלא נחשדו על הערוה? שהרי אחת היתה ופרסמה הכתוב, שנאמר: "ויצא בן אשה ישראלית, והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל ... ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן" (ויקרא כד י-יא). אמרו רבותינו: נוגשים היו מן המצריים ושוטרים היו מישראל. נוגש ממונה על עשרה שוטרים, שוטר ממונה על עשרה מישראל. והיו הנוגשים הולכים לבתי השוטרים בהשכמה להוציאן למלאכתן לקריאת הגבר. פעם אחת הלך נוגש מצרי אצל שוטר ישראל ונתן עיניו באשתו, שהייתה יפת תואר בלי מום. עמד לשעת קריאת הגבר והוציאו מביתו. וחזר המצרי ובא על אשתו, והייתה סבורה שהוא בעלה ונתעברה ממנו. חזר בעלה ומצא המצרי יוצא מביתו, שאל אותה: שמא נגע בך? אמרה לו: הן, וסבורה הייתי שאתה הוא. כיון שידע הנוגש שהרגיש בו, החזירו לעבודת הפרך והיה מכה אותו ומבקש להורגו. והיה משה רואה אותו ומביט בו. ראה ברוח הקודש מה שעשה בבית, וראה מה שעתיד לעשות לו בשדה, אמר: ודאי זה חייב מיתה, כמו שכתוב: "ומכה אדם יומת" (ויקרא כד כא), ולא עוד אלא שבא על אשתו של דתן, על כך חייב הריגה, שנאמר: "מות יומת הנואף והנואפת" (שם כ ו). והיינו דכתיב: "ויפן כה וכה" - ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה.²⁶

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: מן הסתם חשבו לא מעט משואבי המים על ההקבלה בין "שוטרים יהודיים" במלחמת העולם השנייה וימיה השואה המחרידים ובין שוטרי בני ישראל במצרים. נראה שהשוטרים של ימינו עמדו בפני מצבים קשים פי כמה ומלבד הרעיון הכללי, אין באמת מה להשוות. אך למי שיש הגיגים בעניין, נשמח אם ישתף אותנו.

²⁴ עפ"י רש"י, בפסוק כ מתחלף הנושא. האנשים הפוגעים (תנתי משמע) במשה ואהרן אחרי שפרעה לא רק שלא נענה לדרישתם לשחרר את העם אלא עוד הכביד עולו עליהם, אינם שוטרי בני ישראל שמסרו נפשם על סבל העם, ושלא כמדרש שמות רבה ה כ- כא לעיל. רש"י מעביר סכין חדה בין פסוק יט ופסוק כ ואולי בתוך מדרש שמות רבה הנ"ל - אותם "אנשים" בהם דתן ואבירם, שחלקו על משה כבר במצרים, עומדים "נצבים" מולו כפי שיעמדו מאוחר יותר בפרשת קרח ומתלוננים: "המקט פי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו גם השתרר" (במדבר ט יג). הם עפ"י המדרש גם שני האנשים הניצים להם אומר משה: "למה תכה רעך". ראו מפרשי רש"י: ר' עובדיה מברטנורא (עמר נקא), ראו"ם ועוד שמרחיבים ומסבירים את דברי רש"י כאן.

²⁵ נחזור למדרשים. ראו גם במדרש במדבר רבה יג ח ובשיר השירים רבה פרשה ד על הפסוק: "כולך יפה רעייתך" כשיטת חכמים שם, ששבט לוי נהג שררה במצרים לאחר ראובן ושמעון: "ראובן ושמעון ולוי הנהיגו שררה במצרים. מת ראובן, נתנו שררה לשמעון. מת שמעון, נתנו שררה ללוי. מת לוי בקשו לתת שררה ליהודה ויצאת בת קול ואמרה להם הניחו אותה עד שיגיע זמנה". לגבי ראובן ושמעון, אפשר אולי לומר שכל זה היה עדיין כהמשך לשררתו של יוסף ורק לאחר מכן קם פרעה "אשר לא ידע את יוסף" והחל השעבוד (כך נראה למשל מפירוש צרור המור). אבל לא כך לגבי שבט לוי שהמשיך להיות נבדל ולא השתעבד כל שנות השעבוד (ראו פירוש העמק דבר לשמות ו ד). אם כך, האם יש בדרשה זו הסבר לכעסם של שוטרי ישראל על משה ואהרן בטענה: אתם בני לוי לא מצויים בשעבוד ובאים לגאול אותנו - בינתיים רק גרמתם להכבדת העול? האם זה חייב לסתור את הדעה שהם היו אנשים כשרים וראויים להתמנות אח"כ לנשיאים וזקני העם? ולנושא הנהגת שררה במצרים הקדשנו בינתיים דף מיוחד בפרשת וארא [מיוחסים ובעלי שררה במצרים](#).

²⁶ סיפור קשה זה מצוי גם במדרש ויקרא רבה לב ד ובמדרשי תנחומא פרשת אמור בפרשת המקלל. צר לנו לסיים במדרש קשה זה, אך נראה שגם זה חלק מסיפור שוטרי בני ישראל במצרים. מרבית המדרשים והפרשנים הדנים בפרשת המקלל בספר ויקרא, מגנים את האיש המקלל ומצדיקים את הריגתו. ראו ספרא אמור פרשה יד, ספרי זוטא כז א, שמות רבה א כח ועוד - חלקם גם מכפישים את שלומית בת דברי אמו, שהייתה היוצא מן הכלל שמעיד על כלל בני ישראל שלא נחשדו על הערוה במצרים (הייתה צריכה לזהות שאין זה בעלה?). ומה עוד, שאותו שוטר היה דתן שכבר נזכר לעיל. אבל מהדרשה הנ"ל נראה שזה סיפור טרגי שמשקף את המצב הקשה בו היו נתונים שוטרי בני ישראל וגם אם מעד משהו פה ושם, כולל ביחס למשה ואהרן, אל לנו לשפוט אותם. זו אולי מטרת מדרש זה כנגד כל שאר המדרשים, כולל דמותם של דתן ואבירם! גם הם היו משוטרי בני ישראל ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו (אבות ב ד). אשרי מי שלא נתנסה במצבים קשים אלה.